

# लिखित कोंकणी साहित्याचो लिखित इतिहास : आयडून फांपडून सरी करतना...

१५

१० वर्सा पुर्तुगेजांचो गोंयचेर शेक सुरू जालो. उपरांत ह्या वाटारांत धर्मप्रसाराचो वावर करूंक आयिल्ल्या येवरोपी मिशनरी पाद्रींनी कोंकणीचो अभ्यास करून हे भाशेच्यो द्विभाशीक उतरावळी तयार केल्यो, तिचीं व्याकरणां रचलीं. मुखार धर्मीक गद्य बरपावळीची तांणी कोंकणींत निर्मणी केली.

पूण, हें सगळें घडचे आदींय कोंकणी लिखित साहित्याची भास आशिल्ली व्हय?

— कोंकणी मनशाक पडिल्लो सभावीक प्रस्न.

कांय जाणकार म्हणटात, आशिल्लें; पूण पुर्तुगेजांनी लासून उडयल्ल्यान तांची आयज कसलीच कुरू उरूंक ना. जे. जेर्सन दा कुज्य, नागेश सोंदे, ओलिव्होन्य गोमिश ह्या मत्ताचे अशें आमच्यांनी म्हणूं येता.<sup>१</sup>

थळावे भाशेंतल्या बरपांनी मुर्तीपुजेचो धर्म भरला आसतलो ह्या भंयान पुर्तुगेजांनी हाताक मेळटा तितलेंय थळावे भाशेंतलें साहित्य लासून उडयलें हे कुज्य रिव्हारांले म्हणणेचो आधार हे जाणकार मुखेलपणान घेतात.<sup>२</sup>

हेरांच्या मत्तान, पुर्तुगेज येवचे आदीं कोंकणींत लिखित साहित्याची परंपरा नाशिल्ली. वि. बा. प्रभुदेसाई, सुमित्र मंगेश कत्रे, सुनीतिकुमार चटर्जी, प्रताप नायक आनी मॅथ्यू आल्मेयदा हें मत्त उखलून धरतात अशें आमच्यांनी म्हणूं येता.<sup>३</sup>

शणै गोंयबाब हांगा दुबावाक सुवात दवरतात. ते बरयतात, 'आमगेली पुस्तकी सरस्पत... सोळाव्या शेंकड्या आदीं आसली कि ना हें म्हज्यान सांगूं नज. परंत ह्या शेंकड्यांत अेवरोपी पाद्रींनी तिका फुडें काडली हे आमचेर तांचे मोटे उपकार जाले.'<sup>४</sup>

पुर्तुगेज गोंयांत पावचे आदींय कोंकणींत लिखित साहित्याची परंपरा आशिल्ली हें मत्त मांडटना जाणकार पुर्तुगालच्या ब्रागा शारांतल्या आर्कायव्हजांत आशिल्ल्या ७७१ आनी ७७२ आंकड्यांच्या सोळाव्या शेंकड्यांतल्या<sup>५</sup> दोन हातबरपांचो आधार घेतात. हीं दोनूय हातबरपां रोमी लिपयेंत आसात.

हांतल्या ७७१ आंकड्याच्या ८३९ पानी हातबरपांत, प्रताप नायक सांगतात ते प्रमाण, महाभारताच्या धा पर्वांतल्यो ६९ काणयो, रामायणाच्या एका अर्दकुट्या पर्वांतल्यो तीन काणयो आनी हेर चार मेकळ्यो काणयो आसात. महाभारताच्या कांय पर्वांनी विस्वणुदासु नामा, चांग निवृत्ती आनी नामदेव हांच्या नांवांचो उल्लेख येता. ७७२ आंकड्याच्या ४५३ पानी हातबरपांत रामायणाचीं पंदरा पर्वां,

महाभारताचीं तीन पर्वां आनी हेर चार मेकळ्यो काणयो आसात. महाभारतांतल्या कांय काणयांनी विस्वणुदासु नामाचें नांव आयिल्लें पळोवंक मेळटा. दोनूय हातबरपांतल्यो काणयो गदयांत आसात.<sup>६</sup>

सोळाव्या शेंकड्यांतलीं हीं हातबरपां आज कांय प्रमाणांत संपादीत (संस्कारीत) रुपान आमकां वाचूंक मेळटात. ह्या हातबरपांतलें 'आदि पर्व' सगळ्यांत पयलीं, १९८८ वर्सा, लुदीन रुद्रीगिश हांणी आर्विल्ल्या रोमी (कोंकणी) बरपाचे नेम वापरून वाचप्यांच्या हातांत दिलां. उपरांत रुद्रीगिशांच्याच मूळ संशोधनाचो पालव घेवन ७७१ आनी ७७२ आंकड्यांच्या हातबरपांतल्या 'आदि पर्व'चे कच्चे आनी

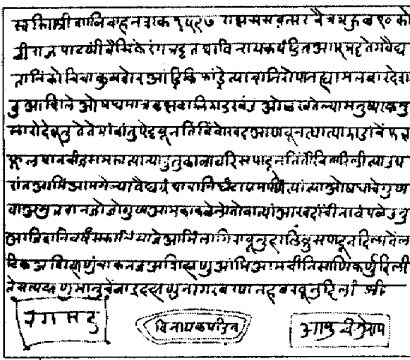
निवळायल्ले प्रतीच्या आधारान प्रताप नायक आनी सांगात्यांनी १९९० वर्सा 'आदि पर्व' देवनागरी लिपयेंत उजवाडा हाडलां. ओलिवीज्यु गोमिश हांणी ७७२ आंकड्याच्या हातबरपांतल्या रामायणाची देवनागरींत पुर्नबांदणी करून १९९६ वर्सा ती उजवाडा हाडल्या आनी पुस्तकाक '६ व्या शेंकड्या आदलें कोंकणी रामायण' अशें नांव दिलां.<sup>७</sup>

बाग्राच्या आर्कायव्हजांत सोळाव्या शेंकड्यांतलें गोंयांतलेंच आनीक एक हातबरप

मेळ्ळां. ह्या ७७३ आंकड्याच्या ५६७ पानी हातबरपांत सुमार १३,००० ओंवयांनी बरयल्ल्यो तीस मराठी कविता आसात. हेंय हातबरप रोमी लिपयेंत आसा.<sup>८</sup>

'कोंकणी' आनी 'मराठी' हें हातबरपांचें वर्गीकरण सोळाव्या शेंकड्यांतल्या हातबरपांच्या बरप्यांचें, मूळ हातबरपांनी स्पश्ट केल्लें वर्गीकरण काय विसाव्या शेंकड्यांतल्या जाणकारांनी केल्लें वर्गीकरण तें रुद्रीगिश आनी नायक स्पश्ट करिनात. ए. नोरोज्य हांणी रुद्रीगिशांच्या पुस्तकाक बरयल्ले प्रस्तावने बयल्यान विसाव्या शेंकड्यांतल्या जाणकारांनी हातबरपांची केल्ली ही वळख अशें मानपाक आधार मेळटा.

७७३ आंकड्याच्या हातबरपांतल्यो मराठी कविता रामायण, महाभारत आनी हेर कांय पुराणांतल्या काणयांचेर आधारिल्ल्यो आसात. पयल्या १३१ पानांनी 'श्री कृस्वणचरित्रकथा' ही ३१२३ ओंवयांची एकूच लांबचे लांब कविता आसा. हे कवितेच्या एकुणिसाव्या वांट्याच्या २४५ ते २५५ आंकड्यांच्या ओंवयांनी २५ एप्रील १५२६ ह्या दिसा केळोशीच्या शामाराजान 'कृस्वणदासु शामा' ह्या नांवान ही कविता बरोवंक घेतली ही जाणकारी मेळटा. हेर कवितां भितल्ल्यो चडश्यो - ४५०० ओंवयो - विस्वणुदासु



नामान बरयल्यात; उरिल्ल्यो ग्यानदेव, शिवदास, शिम्प नामा, नामा सदा, सामान्यदेव नामा, मेघशामा, पतक नाम, गंगाधर रामेश्वर, समयानन्दु आनी जिवतमु हरि हांणी रचल्यात हीय म्हायती ह्या ओंवयांच्या बरपांत मेळटा.<sup>१</sup>

लुदीन रुद्रीगिश आनी प्रताप नायक, दोगांयच्या मत्तान, सोळाव्या शेंकड्यांतले मराठीचे एके बोलयेंत ह्यो कविता रचल्यात आनी ही बोली कोंकणीक खूब लागिंची आसा.<sup>२</sup>

७७१ आनी ७७२ आंकड्याच्या कोंकणी हातबरपां विशीं लुदीन रुद्रीगिश आमकां ही म्हायती दितात—

७७२ आंकड्याच्या हातबरपांत काणयांच्यो कच्च्यो प्रती मेळटात, जाल्यार ७७१ आंकड्याच्या हातबरपांत काणयांच्यो निवळायल्ल्यो प्रती मेळटात. 'आदि पर्वा'तल्यो काणयो आनी 'Hausadvazachi Katha' ही एक अर्दकुटी काणी सोडल्यार दोनूय हातबरपांतल्यो सगळ्यो काणयो समान नात. रुद्रीगिशांच्या मत्तान, ह्या रोमी लिपयेंतल्या हातबरपांतलीं बरपां मुळांत खंयचे तरी देशी लिपयेंत बरयल्लीं आसूंक जाय, आनी (थळाव्या) वाचप्या कडल्यान वाचून घेवन (मिशनरी) बरोवप्यान ती रोमी लिपयेंत उतरावन घेतिल्लीं जावंक जाय; उपरांत गरज थंय ताचोच आधार घेवन निवळावनूय काडिल्लीं आसूंक जाय.<sup>३</sup> ह्या हातबरपांच्या मजकुरांत कसल्योच विराम-कुरवो नात, तातूंत परिच्छेद नात, direct आनी indirect speech चोय गोंदळ तातूंत आसा अशेंय ते आमकां सांगतात.<sup>४</sup>

रामायणाच्या हातबरपा संबंदान ओलिव्होज्यु गोमिश बरयतात, '... गोंयचे पंडित आपणा लागीं आशिल्ले कन्दवी लिपींत बरयल्ले रामायण प्रतींतल्यान वाचून धर्मप्रसारकांक सांगताले आनी तें हे कोंकणी-भक्त त्या काळावेल्या पुर्तुगेज स्वनविज्ञानाक अणसरून ध्वन्यात्मक रोमी लिपींत बरोवन घेताले.'<sup>५</sup> रामायणाची मूळ प्रत कन्दवी लिपयेंत आशिल्ली अशें खंयच्या आधाराचेर मानपाचें तें गोमिश सांगनात.

प्रताप नायकांच्या मत्तान, ७७१ आनी ७७२ आंकड्याच्या हातबरपांतल्यो काणयो गोंयकार पंडितांनी मिशनरी (जेजुईत) पाद्रींक वाचून सांगूंक नात. तोंडान सांगल्यात, आनी मिशनरी पाद्रींनी त्यो बरपांत घाल्यात. अशें मानपाक आधार —

१) 'आदि पर्वा'चे कच्चे प्रतीची निवळायल्ले प्रती कडेन तुळा केल्यार कच्चे प्रतींतलीं, उतरांच्या क्रमाचे नदरेन फाटीं-फुडें जाल्लीं वाक्यां निवळ प्रतींत निटायेर घाल्लीं पळोवंक मेळटात. म्हळ्यार, सांगतना घडिल्ल्यो चुकी मिशनरी पाद्रींनी निवळायल्ले प्रतींत सुधारल्यात.

२) १५१० वर्सा पयलीं गोंयांत कोंकणी बरपावळ आशिल्ली जाल्यार तिचें एक तरी पान खंयूय तरी मेळपाचें. तशें तें खंयूच मेळना. हाचो अर्थ, कोंकणी बरपावळीचें मुळावणूच सोळाव्या शतमानांत जेजुईत पाद्रींनी घालां.<sup>६</sup>

'पुर्तुगेज गोंयां येवचे पयलीं कोंकणींत गिरेस्त बरपावळ आशिल्ली, आपणाले राजवटीचें आनी धर्माचें बस्तान बसयतना पुर्तुगेजांनी ती ना करून उडयली' हें मत्त मॅथ्यू आल्मेयदांकूय मान्य ना. ते म्हणटात, पुर्तुगेजांनी थळाव्या भासांतली बरपावळ लासून उडयल्ली तेन्ना फकत

पोरण्या काबिजादींचेर [म्हळ्यार, तिसवाडी (ईल्यश) बार्देस आनी साश्ट (सालसेत - तेन्नाच्या सालसेत म्हालांत आयचो मुसांव म्हालूय आसपावतालो) ह्या गोंयच्या वाटारांचेर] तांचो शोक चलतालो. ह्या वाटारां भायरूय कोंकणी लोक आशिल्लो. कोंकणपट्टेचेर सगळ्याक तो पातळिल्लो. पोरण्या काबिजादींतली आशिल्ली तितलीय बरपावळ पुर्तुगेजांनी ना करून उडयली अशें मानलें जाल्यारूय हेर कोंकणी वाटारांनी हे आदले बरपावळीची कसलीच कुरू कित्याक मेळना?<sup>७</sup>

आल्मेयदा मुखार म्हणटात, सतराव्या आनी अठराव्या शेंकड्यांत जे क्रिस्तांव गोंय सोडून गेले आनी मुखार कर्नाटकांत रावंक लागले तांणी आपणा वांगडा 'क्रिस्त पुराणा'च्यो कांय प्रती व्हेल्ल्यो. हे भाशेन, पोरण्या काबिजादींतल्यान नव्या काबिजादींनी वचून राबितो करून राविल्ले बामण आपणा वांगडा कोंकणी धर्मीक साहित्य घेवन वतले आशिल्ले. पूण कोणाकूच अजून सोळाव्या शेंकड्यां आदलें वा सोळाव्या शेंकड्यांतलें एकूय कोंकणी हातबरप वा हातबरपाचें एकूय पान मेळूंक ना. सोळाव्या-सतराव्या शेंकड्यांतल्या गोंयच्या मराठी हातबरपांच्यो प्रती मात विसाव्या शेंकड्यांतल्या गोंयकार संशोधकांच्या हाताक लागल्यात. हातूंत कृष्णदास शर्माचें 'कृष्णचरित्र' आनी श्रीमंगेश कविचें 'शिवदर्पण' हांचो आसपाव जाता.<sup>८</sup> ['श्रीकृष्णचरित्रकथा' ह्या काव्याची देवनागरी लिपयेंत बरयल्ली एक पुराय प्रत वि.बा. प्रभुदेसाईक लोलयां (काणकोणां) मेळ्ळ्या; ह्या काव्याची आनीक एक अर्दकुटी प्रत (देवनागरींतूच बरयल्ली) आनीक एका संशोधकाक उज्जयिनी, मध्यप्रदेशांत मेळ्ळ्या अशें प्रभुदेसाईच सांगतात.<sup>९</sup>]

ब्रगाच्या वाचपधरांत आशिल्ल्या तीन हातबरपां भितल्ल्या मराठी हातबरपाच्या बरोवप्यां विशीं कांय दुबाव ना.<sup>१०</sup> देखीक, 'श्रीकृष्णचरित्रकथा', प्रभुदेसाई सांगतात तशें, कोणें, खंयचे भाशेंत रचिल्ली तें सातव्या अवेस्वरांतले हे ओंवयेंतल्यान स्पश्ट जाता — 'ह्यणोनि सुत झाला सांगत। तो कृष्णदास सामासुत। दशम स्कंदींच सांगेन वृत्तांत। मराठीया ॥१६२'<sup>११</sup>

कोंकणी हातबरपांचो बरोवपी ('निर्मुपी' ह्या अर्थान, 'बरोवन घेवपी' ह्या अर्थान न्हय) कोण हें आमकां स्पश्टपणान सांगूंक येना.<sup>१२</sup> जुझे पॅरेरा मात तांकां कृष्णदास शामाचीं बरपां लेखतात, खंयच्या आधाराचेर हें मात ते स्पश्ट करतात.<sup>१३</sup>

कृष्णदास शामाक कोंकणी साहित्याचो मूळ पुरूस लेखून जुझे पॅरेरा ब्रगा शारांत मेळिल्ल्या रामायण, महाभारताच्या हातबरपांक अनुक्रमान 'शामारामायण' आनी 'शामाभारत' म्हणटात. तांच्या मत्तान कृष्णदास शामान हें गद्य अभिजात संस्कृत गद्याची देख दोळ्यां मुखार दवरून बरोवंक ना, तर जिबे वयले कोंकणीचे देखीन तांणी तें निर्मिलां. अशे तरेची, जिबे वयले भाशेचे देखीन गद्य रचपाची रीत दोन शतमानां उपरांतच्या येवरोपी रॉमॅटीक बरप्यांनी आपणायल्ली अशेंय पॅरेरा सांगतात. कृष्णदास शामाच्या गद्याचे बुन्यादीचेरूच सतराव्या शेंकड्यांतल्या कोंकणी बरोवप्यांचें (मिशनरींचें) गद्य चंवरलें अशें ते मानतात.<sup>१४</sup>

लुदीन रुद्रीगिशांच्या मत्तान, कोंकणी रामायण महाभारतांतली खंयचीच काणी कृष्णदास शामान बरयल्या म्हणपाचें स्पश्ट जाल्लें

नासतना कृष्णदास शामाक कोंकणी साहित्यांच्या इतिहासांत सुवात दिवप समा जायना.<sup>२१</sup>

ओलिव्हिनीय गोमिश् म्हणटात, कोंकणी गद्याचीं हीं हातबरपां म्हळ्यार कोंकणींतल्यो सगळ्यांत आदल्यो साहित्यकृती. तांचो मूळ रचपी कोण हे विशीं दुबाव आसा. तो एकलो कृष्णदास शामाच न्हय तर ताचे सांगाती बरोवपी विष्णुदास नामा, शिवदास, ज्ञानदेव आदी आसुंये.<sup>२२</sup>

लिखित कोंकणी साहित्याचो सोद घेतना मनोहरराय सरदेसायूय सोळाव्या शेंकड्यांतल्या ह्या रामायण महाभारताच्या हातबरपां सरीं पावतात. हीं हातबरपां मूळच्या बरयल्ल्या बरपां वयल्यान काय तोंडान सांगिल्ल्या काणयां वयल्यान तयार जाल्लीं तें स्पश्ट जायना; तशेंच, तीं कोणें रचिल्लीं हे विशींय दुबाव आसा अशें सुरवेक ते सांगतात. ह्या बरपांचे रचपी म्हूण कृष्णदास शामाच्या नांवा वांगडा विष्णुदास नामा, ज्ञानदेव, शिवदास, शिंपा नामा, नामा सदा, शामानंद नामा, मेघशाम, पताका नामा, गंगाधर रामेस्वर आनी जिवोतम हरि हींय नांवां हिसपांत घेवंक जाय अशें सुरवेक म्हणून मुखार, मराठी 'श्रीकृष्णचरित्रकथा' ह्या काव्याचो रचपी कृष्णदास शामा जाल्ल्यान हेंच नांव ते मुखेल धरतात आनी मुखार ह्या काणयांक कृष्णदास शामाच्यो काणयो लेखतात.<sup>२३</sup>

कोंकणी साहित्याच्या इतिहासा कडेन पळेतना, हे विशीं कसलींय विधानां करतना हेर भारतीय भासां पसून कोंकणीक वेगळी काडून तिच्या साहित्याचो विचार करप कितलेशें बरोबर हाचेरूय आमी विचार करचो पडटलो.

सोळाव्या शतमानांतल्या रामायण आनी महाभारताच्या हातबरपां विशीं ओलिव्हिनीय गोमिश् बरयतात, 'पंदराव्या शतमानांतले निमाणे चवथार्येंत वा घडये सोळाव्या शतमानाचे सुरवेक कोंकणीत गद्य बरपावळीची निर्मणी जाताली. आर्विल्ल्या भारतीय-आर्य भासां मदलें पोरण्यांतलें पोरणें अशें हें गद्य...' <sup>२४</sup>

ज्या काळार मराठी, कन्नड सारकेल्या कोंकणी भोंवतणच्या हेर भासांनी काव्याची निर्मणी जाताली - गोंयच्या गोंयांतूच 'श्रीकृष्ण-चरित्रकथा' सारकेलें मराठी काव्य तयार जालालें - त्या काळार कोंकणी काव्याचे वाटेक लेगीत वच नासतना गद्याची निर्मणी करपांत गुल्ल आशिल्ली अशें मानतलीं जाल्यार आमच्या हातांत आयचे घटकेक आसा तो सोळाव्या शेंकड्यांतल्या रामायण, महाभारताच्या रोमी लिपयेंतल्या हातबरपांचो आधार उणो पडटा अशेंच म्हणचें पडटलें.

साहित्य अकादेमीन उजवाडा हाडिल्ले *Encyclopaedia of Indian Literature* (1989) चो <sup>२५</sup> तिसरो खंड चाडून पळेलो जाल्यार पंदराव्या-सोळाव्या शेंकड्यांतल्या भारतीय साहित्य मळाचें एक चित्र आमच्या दोळ्यां मुखार उबें जाता. भारतीय साहित्यांतलो हो काव्याचो काळ. ह्या काळाचो प्रभाव गोंयचे भुंयेर जल्माक आयिल्ल्या मराठी साहित्याचेर आसा; कोंकणी मात ह्या प्रभावा पसून पुरायेन अलिप्त, अशें कशें, हो प्रस्न ह्या मळार सोद-वावर करतल्याक पडले बगर रावचोना.

राताच्या नात्यान आनी शेजान्न् म्हणूनूय कोंकणीक सगळ्यांत

लागींची भास मराठी. हे भाशेच्या सोळाव्या शेंकड्या आदल्या साहित्याचेर मुखेल प्रभाव दिसता महानुभाव आनी वारकरी संप्रदायांचो. वारकरी संप्रदायाची स्थापणूक ज्ञानदेवान (१२७५-१२९६) केल्ली. नाथपंथाचोच हो एक फांटो. नामदेव (१२७०-१३५९), एकनाथ (१५३३-१५९९) हे संत कवी ह्या संप्रदायांतले.<sup>२६</sup>

कन्नड कोंकणीची दुसरी शेजान्न्. पंदराव्या आनी सोळाव्या शतमानांत कन्नड साहित्याचेर पुरंदरदास, कनकदास सारकेल्या 'हरिदास' संत कवींचो प्रभाव दिसता.<sup>२७</sup>

१४५० ते १८५० हो गुजराती साहित्यांतलो भक्ती काळ. ह्या काळांत गुजरातींत नरसिंह मेहता, मीराबाई, अखो, प्रेमानंद, श्यामल भट्ट, दयाराम सारकेले भक्त-कवी मुखार आयल्यात. कृष्णभक्ती तांगेल्या काव्याचो मुखेल विशय.<sup>२८</sup>

चवदावो ते सतरावो शेंकडो हो हिन्दी साहित्याचोय भक्ती-काळ. कबीर, दादू, तुलसीदास, सूरदास, जायसी सारकेले एका फुडले एक निर्गुण, सगुण आनी सुफी संत-कवी ह्या काळांत मुखार आयल्यात.<sup>२९</sup>

ह्या काळांत बंगाली साहित्यांतूय चैतन्याच्या वैष्णव संप्रदायाच्या प्रभावान काव्याची निर्मणी जाताली.<sup>३०</sup>

मराठींत ओवी छंदांत रचिल्लें कृष्णदास शामाचें 'श्रीकृष्णचरित्रकथा' हें काव्य हे परंपरेंतलें. संस्कृत भागवताच्या धाव्या अध्यायाच्या आधारान हें काव्य रचलां. आनी, एकनाथान 'भागवत' रचचे ४७ वर्सां पयलीं ह्या काव्याची निर्मणी जाल्ली अशें जाणकार सांगतात.<sup>३१</sup> वि.बा. प्रभुदेसाईच्या मत्तान, कृष्णदास शामाचो वारकरी संप्रदाया कडेन लागींचो संबंद आशिल्लो असो अदमास काडपाक खूब आधार आसा.<sup>३२</sup>

सुनीतिकुमार चटर्जीच्या मत्तान, ख्रिस्ता उपरांतच्या १००० वर्सांच्या अदमासाक भारतीय-आर्य भाशेन (भाशे-कुळान) तिच्या विकासाच्या नव्या पांवड्यार पावल दवरलें. इकराव्या शतमाना सावन ह्या भाशे-कुळाचो आर्विल्लो काळ सुरू जाता अशें ते मानतात. उत्तर भारताचेर आनी दख्खनाचेर मुसलमानी शोक सुरू जालो तेन्ना काळाचीं आव्हानां पेलपाक संस्कृत वा प्राकृत भासो उण्यो पडूंक लागल्यो. भौसाक मुसलमानी प्रभावा पसून पयस दवरपा खातीर, ताचे संस्कृतायेंत जें कितें उदात्त, मंगल, अभिमान दिसपा सारकें आशिल्लें ताची ताका समजत अश्या भासांतल्यान वळख करून दिवपाची गरज आशिल्ली. हें काम करूंक जिबे वयल्यो बोलयो मुखार सरल्यो. आनी, इकराव्या शतमानाच्या अदमासाक थळाव्या अपभ्रंशांचीं रुपां घेतिल्ल्या प्राकृतांतल्यान आर्विल्ल्यो भारतीय आर्य भासो जल्माक आयल्यो. चटर्जी मुखार म्हणटात, भारताचेर मुसलमानी राजवट येवंक नाशिल्ली जाल्यार इकराव्या शतमानाचे सुरवेच्या अदमासाक आर्विल्ल्यो भारतीय-आर्य भासो उपचारीकरणान जल्माक येतल्यो आशिल्ल्योच, पूण साहित्याचें माध्यम म्हूण तांचो वापर जावपाक आमकां आनिकूय वाट पळोवची पडपाची.<sup>३३</sup>

आर्विल्ल्या भारतीय-आर्य भासांच्या सुरवेच्या काळांतली बरपावळ मुखेलपणान हिन्दू धर्मीक बरपावळ म्हणूं येत अशे तरेची. चटर्जी सांगतात, आर्विल्ल्या भारतीय-आर्य भासांक संस्कृत, प्राकृत,

अपभ्रंशाचे काव्याचे दायज आशिल्ले; पदद्याचे तुळेन गद्य भारतांत तशें फाटींच उरिल्लें.<sup>३१</sup>

काळाची गरज भागोवपाकूय गद्या परस पदचूच चड योग्य आशिल्लें. लोकवेदाचे परंपरे कडेन काव्याचे खूब लागींचें नातें आसता. ते भायर, काव्य याद उरता, तें पाठ करूं येता आनी पाठांतरा वरवीं ताची पसवणूय करूं येता. संगिताची जोड मेळटकच तर काव्य भौसाच्या काळा मेरेन सोंपेपणान पावता.

देखून, आर्विल्ले भारतीय-आर्य भाशेच्या 'जल्मा'च्या काळा सावन, म्हळ्यार, भारतीय-आर्य भाशेच्या आर्विल्ल्या पांवड्याचे सुवे सावन, ज्या ज्या (आर्विल्ल्या भारतीय-आर्य) भासां कडेन लिखित साहित्याची परंपरा आसा तांचे बरपावळीचो इतिहास पयलीं पद्य, उपरांत गद्य ह्याच क्रमान सुरू जाता. पंदराव्या शतमाना आदलीं भारतीय-आर्य भासांतलीं रामायणां, महाभारतां आनी पुराणां पदद्यांतूच निर्माण जाल्लीं पळोवंक मेळटात. (V. Raghavan हांणी संपादीत केल्लें आनी दिल्लीचे साहित्य अकादेमीन उजवाडा हाडिल्लें *The Ramayana Tradition in Asia* (1980) हें पुस्तक चावून पळेल्यार वेगळ्या वेगळ्या भारतीय भासांनी रामायण कशें जल्मा आयलें ताचो थोडो-भोव अदमास मेळूं येता. चडश्या भासांतलीं पयलीं-वयलीं रामायणां पदद्यांतूच तयार जाल्यांत.) फकत कोंकणीच्या साहित्यीक इतिहासांत पयलीं गद्य मागीर पद्य हो उरफाटो क्रम कसो?

आनिकूय कांय मुद्द्यांचो विचार जावंक जाय -

१. बरपांतली भास आनी जिबे वयली भास हांचीं कांय खाशेलीं लक्षणां आसतात. हे नदरेनूय सोळाव्या शेंकड्यांतल्या हातबरपांची चिकित्सा जावप गरजेची. अशे तरचो एक यत्न हे आदीं जाला.<sup>३२</sup>

२. १६४८ च्या व्हिएरैच्या फर्माना<sup>३३</sup> उपरांत येवरोपी मिशनरी कोंकणी साहित्याच्या मळा वयल्यान कुशीक सरले, बरें आसा. इगर्जेचो आनी पुर्तुगेज राजवटीचो तेंको नाशिल्ल्यान बरपाक्षरी क्रिस्तांवूय कोंकणीचे वाटेक गेले नात हेंवूय समजून घेवं येता. पूण बरपाक्षरी हिन्दू - ह्या समाजांत लिखित कोंकणी साहित्याची परंपरा आशिल्ली जाल्यार - कोंकणीची उवेखणी कित्याक करूंक लागले? १६४८ त एदुआर्द जुझे ब्रून द सौज (१८३६-१९०५) ये सर पुर्तुगेज राजवटी खालच्या कोंकणी समाजांत जल्मा आयिल्ली एकूय कोंकणी साहित्यीक निर्मणी आमच्या हाताक कित्याक लागना? ह्या सुमार दोन शतमानांच्या 'काळखा'चो आमी अर्थ कसो लावप?

३. एदुआर्द जुझे ब्रून द सौजां उपरांत फकत धा-बारा वर्सांनी कोंकणी सरस्पतीच्या माटवांत शणै गोंयबाबान पावल दवरलां. शणै गोंयबाब कोंकणीतल्यान बरोवंक लागल्यात तेन्ना कोंकणी मनशा कडल्यानूच, मुखेलपणान, ज्या पोट समाजांत ते जल्मा आयिल्ले त्याच समाजांतल्यान तांकां विरोध जाला. कोंकणीक लिखित साहित्याची परंपरा आशिल्ली जाल्यार हे तरेचो विरोध जातलो आशिल्लो?

४. गोंया भायल्या, मुखेलपणान बाटाबाटीच्या आनी इन्विझिशनच्या काळार पुर्तुगेजांच्या शेका तळा आशिल्लें गोंय सोडून गेल्ल्या कोंकणी समाजाचो साहित्यीक इतिहासूय तपासून पळोवप गरजेचें.

१८७८ वर्सा फादर माफेय मंगळूराक पावले तेन्ना तांकां थंय कोंकणी मनशा कडल्यान कोंकणीची उवेखणीच जाल्ली पळोवंक मेळिल्ली. फादर माफेयाच्या वावरा उपरांत मंगळूराचो क्रिस्तांव कोंकणीत बरोवंक लागला आनी १९१२ त लुवीस मस्कारेन्हास आनी हेरांनी मुखार सरून काडिल्ल्या 'कोंकणी दिवे' ह्या पंद्रशी नेमाळ्यान मंगळूरी कोंकणी साहित्यकार घडयला.<sup>३४</sup> (बारीक पळेल्यार, हो मंगळूरी क्रिस्तांव कोंकणी बरोवप्याचो इतिहास. मंगळूरी हिन्दू कोंकणी साहित्यकार विसाव्या शतमानाचे सुरवेक खंय आशिल्लो काय?)

सतराव्या शतमानांत डच वनस्पतशास्त्री Henricus Van Rheede (1637-1691) हाणें *Hortus Indicus Malabaricus* हो भारतीय वखदी वनस्पती विशीं म्हायती दिवपी विश्वकोश तयार केल्लो. केरळच्या तीग कोंकणी वैजांनी ताका ह्या वावराक आधार केल्लो, आनी ही गजाल तांणी विश्वकोशाक कोंकणीत - देवनागरी लिपयेंत - दाखलो दिवन स्पश्ट केल्ली. हो हाती बरपाचो दाखलो १६७८ वर्सा अॅम्स्टर्डॅमाक उजवाडा आयिल्ल्या *Hortus Indicus Malabaricus* च्या पयल्या खंडांत ताच्या लातीं भाशेंतल्या अणकारा सयत उजवाडा आयला. (ह्या आंकाचें पान २ पळोवचें.) जुझे पेरैरांच्या मत्तान, दक्षिणी कोंकणीचो आमच्या हातांत आशिल्लो हो सगळ्यांत पोरणो नमुनो.<sup>३५</sup> कोंकणीक साहित्यीक दायज नाशिल्लें जाल्यार सतराव्या शतमानांतले हे वैज विश्वकोशाक कोंकणीतल्यान आनी, तेंय बीं देवनागरी लिपयेंत, शिफारसपत्र कित्याक दितले आशिल्ले हो प्रस्न कोंकणीच्या अभ्यासप्यांक पडले बगर रावना.

१८०४ वर्साच्या अदमासाक जॉन लीडन (१७७५-१८१९) ह्या इंग्लीश अभ्यासकाच्या हाताक कोर्चीत कांय कोंकणी हातबरपां लागिल्लीं. हाचेय कांय संदर्भ मेळटात.<sup>३६</sup> भारतीय भासां संबंदान १८०७ वर्सा बरयल्ल्या लेखांत ह्या हातबरपांचे उल्लेख आयल्यात; हो लेख ब्रिटीश म्यूसियमांत हातबरपाच्या रुपान सांबावून दवरिल्लो मेळटा ही म्हायती जुझे पेरैरा आमकां दितात.<sup>३७</sup> तांणी दिल्ली ह्या हातबरपांतलें अवतरण मुजरत हांगा दिवपा सारकें आसा -

'The Koongani dialect differs considerably from the pure Mahratta chiefly from having borrowed copiously from the Canara and Malayalam. It possesses however a great number of native vocables and has been formerly cultivated by authors of learning and ability. The Koongani Brahmins are considered as a distinct class from the proper Maharashtra Brahmins and these two classes affect to treat each other mutually with contempt. The Koongani characters differ considerably from the Mahratta and Bhagavadam, Linga Purana, Ramayana and Bharata are translated into this language and written in its appropriate character and the Brahmins of

this class profess to be in possession of many other translations from the Sanskrit as well as of various original works among which are the Vira-Bhudra-Cheritra and Parasa-Rama-Charitra. The Jargon of Goa is said to differ considerably from the pure Koongani. The Koongani is said to possess many local histories and Stala Puranas among which the *Ugria-Bukkir* or history of the pirate Angria and the *Maliwani Bukkir* are probably interesting.<sup>१३</sup>

नागेश सौंदर्याच्या मत्तान, हीं 'पुस्तकां' केरळचे भुंयेर जल्मा येवंक नाशिल्लीं, तीं गोंयचेच भुंयेर जल्मा आयिल्लीं बरपां, गोंय सोडून वचपी कोंकणीच्या घुवां-पुतांनी तीं आपणा वांगडा व्हेल्लीं अशें दुबावा विरयत मानूं येता.<sup>१४</sup>

हीं बरपां आयज आमचे मुखार नात. पूण तांच्या संदर्भांत कसलेंय विधान करतना हो इकुणिसाव्या शतमानाचे सुरवेक लागिल्लो सोद हे गजाली कडेन आडनदर कशी करूं येत? हीं बरपां केरळचे भुंयेर जल्मा येवंक नात अशें खंयच्या आधाराचेर मानूं येत?

जुझे पेरैरा जॉन लीडनच्या हातबरपांतलें आनीक एक अवतरण दितात. तेंवूय म्हत्वाचें - 'the Wudya, Coongani and Tuluva languages I shall pass over, as my knowledge of them is too imperfect hitherto for me to form any accurate estimate of their connection with history, antiquities or literature of the Dekkan.'<sup>१५</sup>

कोंकणी भाशेचें आपणाक सारकें गिन्यान ना अशें खासा लीडनूच सांगतात तेन्ना तांच्या हे भाशेच्या साहित्या संबंदान केल्ल्या विधाना कडेन फावो तितलो दुबाव दवरून पळोवपूच समा जावंचेंना?

एन्. एन्. आनंदनांच्या मत्तान, १६७८ च्या *Hortus Indicus Malabaricus*क दिल्ली शिफारसपत्र आनी श्री काशीमठ संस्थानाच्या श्रीमद् सुमतीन्द्र तीर्थ स्वामीजींनी १८४४ वर्सा आपणाल्या शिश्यां खातीर कोंकणीतल्यान काडिल्लें 'रायसपत्र' हीं दोन बरपां सोडलीं जाल्यार १९०० मेरेन केरळांत कोंकणीतल्यान बरयल्लें कांय मेळना.<sup>१६</sup>

पूण तरी गोड्डे रामायण (कोंकणी लोकगीत) आनी वेंकटेश कल्याण सारकेल्यो पद्य कृती केरळचे भुंयेर कोंकणी लोकांनी सांबाळून दवरिल्ल्यो मेळटात. गोड्डे रामायणाची ताडपत्रांचेर मलयाळम लिपयेंत बरयल्ली एक प्रत प्रो. आर. के. रावांक १९८२ वर्सा मेळ्ळी. तांणी तिचें देवनागरीत लिप्यंतर आनी संपादन केलें. आनी १९८९ वर्सा हें पुस्तक उजवाडा हाडलें. रावांच्या मत्तान, हें कोंकणी लोकगीत.<sup>१७</sup>

वेंकटेश कल्याण हें भक्तीकाव्य 'भविष्योत्तर पुराणा'च्या तिसऱ्या - 'श्री व्यंकटेश महात्म्य' ह्या अध्यायाचेर आधारिल्लें हें काव्य

कोणें केन्ना रचिल्लें ताचो थाव मेळना. पूण १५८९ वर्सा कोचीचें श्रीवेंकटेश्वराचें देवूळ बांदून जाले उपरांत केन्ना तरी हाची निर्मणी जाल्ली आसूंक जाय, आनी कर्नाटकी शास्त्रीय संगिताची जाण आशिल्ल्यानूच तें रचिल्लें जावंक जाय असो जाणकारांचो अदमास.<sup>१८</sup> (हाचो अर्थ, ही केरळचे भुंये वयली निर्मणी.) हें काव्य केरळांतलो कोंकणी लोक आयजूय गायता अशें सांगतात. (वेंकटेश कल्याण देवनागरीत घालून कोचीच्या 'कोंकणी भाषा इन्स्टिट्यूटा'न १९८८-१९८९ च्या अदमासाक उजवाडा हाडलां. ताची प्रत मात हे घटकेक हाता कडेन ना.)

निर्माणें,

साहित्याचो इतिहास कित्या खातीर गरजेचो?

मुखेलपणान, आमी खंय आशिल्लीं, खंय आसात आनी आमकां खंय पावपाचें आसा ताचो होलम मेळचो म्हणूं मूं?

जाल्यार, म्हणचें पडटलें,

सारक्या आधारां सयत आनी मेकळ्या चित्तान ताचेर सोद-वावर जावप गरजेचो.

पूण वायट दिसता एकेच गजालीचें—

जायते फावटीं, अमक्या एका जाणकारान केल्ल्या आमकां मानवत तसल्या अमक्या एका विधानाक आमी वेंग मारून बसतात आनी मूळ आधार तपासून पळोवपाचो इल्लोय यत्न करिनात. ही 'कुड्डी प्रदधा' न्हय म्हणूं येत व्हय? आनी, उदरगतीचे वाटेन नेटान पावलां मारीत मुखार सरपी कोंकणीक आयज ती पुटवत व्हय?

१. पळेयात: J. Gerson da Cunha, *The Konkani Language and Literature* 1881 (New Delhi: Asian Educational Services 1981 Reprint) 25; नागेश सौंदर्या, *कोंकणी भाशेचो इतिहास* (मुंबय: वासंतिक प्रकाशन, १९८१) ६२; ओलिव्हीन्य गोमिश, *कोंकणी सरस्पतिचो इतिहास: अक सुपुल्लो नियाळ* (चांदर-गोंय: कोंकणी सरस्पत प्रकाशन, १९८९) ४; Manohar Rai SarDessai, *A History of Konkani Literature* (New Delhi: Sahitya Akademi, 2000) 12.

२. पळेयात: Joaquim Heliodoro da Cunha Rivara, 'An Historical Essay on the Konkani Language'. 1858. मूळ पुतुगेज बरपाचो Theophilus Lobo हांणी केल्लो अणकार. *The Printing Press in India: Its Beginning and Early Development*, Ed. Anant Kakba Priolkar. (Mumbai: Marathi Samshodhan Mandal, 1958. 141-236. मुखेलपणान पान. १६१)

३. पळेयात: वि. बा. प्रभुदेसाई, *सतराव्या शतकातील गोमंतकी बोली* (मुंबई: मुंबई विद्यापीठ, १९६३) 68-82; S.M. Katre, *The Formation of Konkani* (Pune: Deccan College, 1966) 174. प्रताप नायक, प्रस्तावना. *सोळाव्या शेंकड्यांतलें कोंकणी म्हाभारत: आदि पर्व*, संपा. प्रताप नायक आनी हेर (पर्वरी-गोंय: तौमास स्टीवन्स कोंकणी केंद्र, १९९०) VI, VII; सुनीतिकुमार चटर्जी,

'काही आठवणीः सुनितीबाबूंच्या', रवीन्द्र केळेकर (पणजी-गोंय : नवप्रभा दिसाळें, १९ जानेवारी २००३) लेखांतलो उल्लेख, Matthew Almeida, 'Franciscan and Jesuit Contribution to Konkani', Sod, 6 (पर्वरी-गोंयः तॉमास स्टीवन्स कॉकणी केंद्र, 2004) 55-58.

४. शणै गोंयबाब, *येवकार-अध्यक्षांलें उलोवप* (मुंबयः गोमंतक छापखानो, १९४५) १३.

५. पळेयातः प्रताप नायक १९९० : VI

६. वयलोच संदर्भ : VIII

७. L. A. Rodrigues (संपा.), *Mohabharot-Adi Porv (Goem, Avertano Furtado) 1988*; प्रताप नायक आनी हेर (संपा.) १९९०; *ओलिवीज्यु गोमिश (संपा.) १६ व्या शेंकड्या आदलें कोंकणी रामायण* (ताळमांच-गोंयः गोंय विद्यापीठ) १९९६.

८. प्रताप नायक १९९० : VI, VII.

९. वयलोच संदर्भः VII, VIII.

१०. L. A. Rodrigues 1988: XV, प्रताप नायक १९९० : VII.

११. L. A. Rodrigues 1988. XVI

१२. वयलोच संदर्भः XVII

१३. ओलिवीज्यु गोमिश १९९३: XXXVI

१४. प्रताप नायक १९९० : VII

१५. Matthew Almeida 2004: 55.

१६. वयलोच संदर्भः 55, 56.

१७. पळेयातः वि. बा. प्रभुदेसाई, 'गोमंतकाची मराठी परंपरा', *गोमंतकीय मराठी वाङ्मयाचा इतिहास* संपा. वि.बा. प्रभुदेसाई आणि रवीन्द्र घवी, खंड (पणजी-गोंयः गोमंतक मराठी अकादमी, २००३) ९९.

१८. पळेयातः L. A. Rodrigues 1988: XVII; प्रताप नायक १९९० : VII, VIII.

१९. वि. बा. प्रभुदेसाई २००३:९९.

२०. पळेयातः L. A. Rodrigues 1988: XVI, XVII; प्रताप नायक १९९० : VII.

२१. पळेयातः José Pereira, *Literary Konkani: A Brief History* (Panaji-Goa: Goa Konkani Akademi, 1992) २६४.

२२. José Pereira 1992: 26, 27.

२३. L. A. Rodrigues 1988 :

२४. ओलिव्हिन्य गोमिश १९८९: ५.

२५. ManoharRai SarDessai 2000: 30-33.

२६. ओलिव्हिन्य गोमिश. Introduction. *सोळाव्या शेंकड्या आदलें कोंकणी रामायण*, 1996 XII. (अणकारून).

२७. *Encyclopaedia of Indian Literature*, Vol. III. Ed. Amaresh Datta, New Delhi: Sahitya Akademi, 1989.

२८. पळेयातः Prabhakar Machwe, "Marathi Literature", *Encyclopaedia of Indian Literature*, Vol. III: S 2397-2401.

२९. पळेयातः L. S. Seshagiri Rao, "Kannada Literature", *Encyclopaedia of Indian Literature*, Vol. III: 2378-2383.

३०. पळेयातः Ramesh M. Shukla, "Gujarati Literature", *Encyclopaedia of Indian Literature*, Vol. III: 2366-2374.

३१. पळेयातः विजयेन्द्र स्नातक, "Hindi Literature". *Encyclopaedia of Indian Literature*, Vol. III: 2376-2378.

३२. पळेयातः Sukumar Sen and Manoj M. Chakravarti, "Bengali Literature", *Encyclopaedia of Indian Literature*, Vol. III: 2346-2353.

३३. पळेयातः ManoharRai SarDessai 2000:31, वि. बा. प्रभुदेसाई २००३ : 98.

३४. प्रभुदेसाई २००३: 98, 99.

३५. Suniti Kumar Chatterji, *Indo-Aryan and Hindi*, (Calcutta: Firma K. L. Mukhopadhyay, revised and enlarged 2<sup>nd</sup> ed. 1969) 102, 103.

३६. वयलोच संदर्भः 108.

३७. पळेयातः माधवी सरदेसाय, 'हें सोळाव्या शेंकड्या आदलें लिखीत साहित्य?', जाग वर्स ३३, आंक ३, ऑक्टोबर २००६: ९३-१०२. ह्या लेखा संबंदान आयिल्ली सॅ. मा. बॉर्जिस हांची प्रतिक्रियाय पळोवची: 'हाकाच संशोधन म्हणटात काय?', जाग वर्स ३३, आंक ४, नोव्हें. ९६-जाने. ०७: ८-१२.

३८. पळेयातः Cunha Rivara (1858), अणकार 1958: 182-185.

३९. पळेयातः ManoharRai SarDessai 2000: 250-254.

४०. José Pereira 1992: 38.

४१. पळेयातः Jose Pereira 1992: 38, 39; नागेश सोंदे १९८९:७१; ओलिव्हिन्य गोमिश १९८९:४२.

४२. José Pereira, *Konkani: A Language: A History of the Konkani Marathi Controversy*. (Dharwar: Karnataka Univ. 1971)4.

४३. John Leyden, 1807, 'Plan for the Investigations of the Languages, Literature, Antiquities and History of the Dekkan', British Museum, Additional Ms. 26, 566, pp. 67-70 (or fols. 37r-37v), Jose Pereira 1971:121.

४४. नागेश सोंदे, १९८९:७१.

४५. John Leyden 1807, p<sup>2</sup>. 4 (fol. 19v); José Pereira 1971:5.

४६. ManoharRai SarDessai 2000: 298.

४७. आर. के. राव (संपा.) *गोड्डे रामायण (कोंकणी लोकगीत)*. (कोची: कोंकणी भाषा इन्स्टिट्यूट, १९८९) प्रकाशकाचीं उतरां: III-VIII.

४८. ManoharRai SarDessai 2000:299.